

L'ECLÈCTICA

DESVIACIÓ A SANTIAGO

CEES
NOOTEBOOM

bromera

1981
PER L'ARAGÓ CAP A SÒRIA

No hi ha manera de demostrar-ho, però, malgrat tot, n'estic convençut: en alguns llocs del món, notes que el fet d'arribar-hi o de marxar-ne es veu misteriosament intensificat per les emocions de tots aquells que hi han arribat o n'han marxat abans. Qui tingui una ànima prou lleugera, sentirà una suau resistència en l'aire que envolta la Schreierstoren d'Amsterdam, la torre de les ploraneres, i que té a veure amb el cúmul de dolor dels que se'n van, una mena de dolor que ja no coneixem. Els nostres viatges ja no s'allarguen durant anys, sabem exactament cap on anem i les possibilitats que tornem són molt més grans. A l'entrada de la catedral de Santiago de Compostel·la, al pòrtic, hi ha una columna de marbre amb les empremtes d'uns dits molt profundes, una urpa emocional, expressionista, feta per milions de mans, entre elles la meva. Però quan dic «entre elles la meva», no sóc exacte, perquè jo mai no m'he arrapat a aquella columna amb tanta emoció com la que se sent al final d'un viatge a peu que dura més d'un any. No visc a l'edat mitjana, no sóc creient, i hi he arribat en cotxe. I si prescindeixes de la meva mà, com si no hi hagués reposat mai, l'urpa continua essent-hi, desgastada al marbre dur pels dits de tots aquells morts. I així i tot, pel fet d'haver posat la meva mà sobre aquella mà en negatiu, enigmàticament he pres part en una obra d'art col·lectiva. Un pensament esdevé visible en matèria; un fet sempre sorprenent. La força d'una idea impulsava monarques, camperols i monjos a posar les seves mans just en aquell punt de la columna. Cadascuna d'aquelles mans s'enduaia una quantitat ínfima d'aquell marbre duríssim, amb la qual cosa, justament pel fet que el marbre deixava d'ésser-hi, una mà esdevingué visible.

Rumio tot això un matí de juliol, molt d'hora, mentre lentament salpo cap a Barcelona. Allà llogaré un cotxe i per tercer cop a la meva vida, viatjaré fins a Santiago de Compostel·la, travessant tot Espanya tan llarga i ampla com és, ja sigui del dret o fent zigzagues. No és un pelegrinatge cap a l'apòstol, com el de molts altres, sinó més aviat cap a un jo anterior, ja borrós, la represa d'un passatge tancat. A la recerca de què? Una de les poques coses

Barcelona, parc Güell.

constants a la meua vida és l'amor –no hi ha una expressió més petita– que sento per Espanya. Dones i amics han desaparegut de la meua vida, però que fugi un país no és tan fàcil. Quan el 1953, amb vint anys, vaig arribar per primer cop a Itàlia, vaig pensar que havia trobat tot allò que, sense ser-ne conscient, havia estat buscant. L'esplendor mediterrània esclatava com una bomba, la vida sencera era un teatre genial obert al públic, entre unes deixades peces de decorat de milers d'anys de l'art més sublim. Colors, menjar, mercats, roba, gestos, idioma, tot semblava més refinat, més intens, més bellugadís que als pregons deltes septentrionals d'on provenia, i es va ensenyorir de mi. Després d'allò, Espanya va ser una decepció. Sota el mateix sol mediterrani, l'idioma semblava dur, el paisatge eixut, la vida tosca. No fluïa, no era agradable, era obstinadament antiga i inabastable, havies de conquerir-la. Ara m'és impossible de pensar així. Itàlia continua essent una mena d'èxtasi, però tinc la sensació –és gairebé impossible parlar d'aquestes coses sense caure en una peculiar terminologia mística– que hi ha una correspondència entre el caràcter i el paisatge espanyols i «allò que m'interessa», facetes conscients i inconscients en el meu ésser, el que sóc. Espanya és salvatge, anàrquica, egocèntrica, cruel, Espanya està disposada a posar-se el dogal al coll per qualsevol bestiesa, és caòtica, somia, és irracional. Va conquerir el món i no va saber què fer-ne, furga en el seu passat medieval, àrab, jueu i cristià, i s'estén amb les seves capricioses ciutats enclavades en uns paisatges infinitament buits com un continent lligat a Europa que, de fet, no és Europa. Qui només hagi fet els trajectes obligatoris no coneix Espanya. Qui no hagi provat de perdre's en la laberíntica complexitat de la seva història no sap per on viatja. És un amor de per vida, mai no deixa de sorprendre't.

Des de la borda del vaixell veig com es fa fosc sobre l'illa on he passat l'estiu. La nit que comença s'esmuny entremig dels turons, tot s'enfosqueix, un per un es van encenent tots els neons i il·luminen el moll amb una resplendor blanca i esmorteïda que forma part de la nit mediterrània, tant com la lluna. Arribada i comiat. Ja fa anys que viatjo entre terra ferma i les illes. Els vaixells blancs ara són una mica més grossos, però el ritual continua essent el mateix. El moll ple de mariners vestits de blanc, gent que ve a dir adéu i promesos, la coberta plena de turistes que marxen, soldats, nens, àvies. Ja han hissat la passarel·la a bord, la sirena del vaixell farà ressonar un altre esgarip de comiat per sobre el port

i la ciutat retornarà el so, el mateix però més fluix. Entre els de dalt i els de baix encara hi ha un vincle: rotlles de paper de vàter. A baix, les puntes. A dalt, a la barana, el rotlle, que a poc a poc, mentre el vaixell s'allunya del moll, s'anirà desenrotllant fins que l'últim llaç amb els ressagats que acompanyen el vaixell tant com poden, el més prim de tots, es trenqui, i les garlandes de paper prim i transparent s'enfonsin en l'aigua negra.

Encara se senten crits, el vent retorna xiscles, però ja no s'endevina qui crida què, ni què volen dir els missatges. Sortim del port, estret però allargat, passem per davant del far, deixem enrere l'última boia, i aleshores l'illa esdevé una ombra fosca en l'ombra que és la nit en si mateixa. Ara ja és indiscutible, pertanyem al vaixell. A la coberta del darrere sonen guitarres, piquen de mans. Canten, beuen. Els passatgers de coberta es preparen per a una llarga nit a les gandules de fusta, sona la campana que anuncia l'hora de sopar, al menjador antic els cambrers vestits amb jaqueta blanca van amunt i avall sota el solemne retrat del rei d'Espanya. Al *lounge*, la televisió emet imatges ombrívoles, mig invisibles, del món real, però gairebé ningú no se les mira. Tothom ajorna el son, ronda una estona per les cobertes, beu fins que el bar tanca. Aleshores, també emmudeixen els últims cants esvalotats i ja només se senten les ones contra el buc del vaixell. El passatger solitari busca la seva cabina i s'ajeu a la llitera metàl·lica. Durant la nit es desvetlla un parell de cops i mira cap enfora per l'ull de bou. La gran superfície de l'aigua es mou en una dansa lenta i brillant, sembla enigmàtica i una mica perillosa, tan quieta i poderosa com s'està, amb només aquell moviment pausat i arrossegador sota el qual s'amaguen tantes coses. El disc blanc de la lluna apareix i desapareix entre les ones de setí, sensual i aterridor alhora. El passatger viu a la ciutat i no sap què fer d'aquest gran element silenciós que de cop i volta forma el món que ara l'envolta. Corre la insignificant cortineta per sobre la finestra rodona i encén un llum infantil al costat del llit. Un armariet, una cadira, una taula. Un gerro d'aigua en un suport niquelat clavat a la paret metàl·lica. A sobre, un got. Una tovallola de la Compañía Mediterránea que demà s'endurà, com també s'endurà el got amb la bandera de la flota. Ja en té molts, de gots i tovalloles com aquests, perquè ja n'ha fet molts, de viatges com aquest.

A poc a poc, s'ha anat acostumant al balandreig del vaixell, una gran dansa maternal, i ja sap com continuarà. Durant el transcurs de la nit finalment s'adormirà, aleshores la primera llum del dia

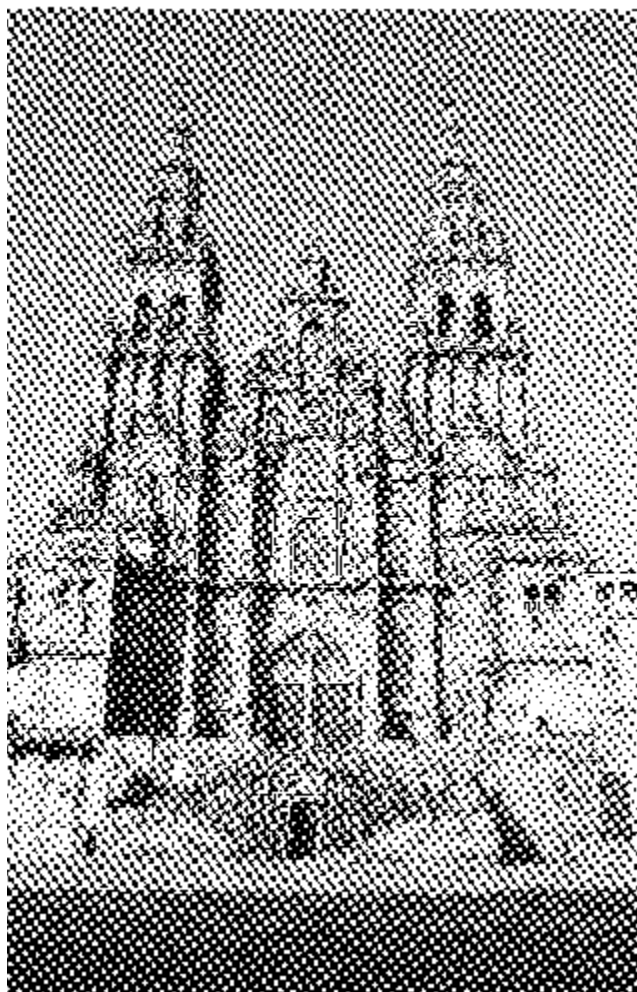
entrarà per la cortina inútil, pujarà a coberta entre els altres passatgers que faran cara de no haver dormit prou i veurà la ciutat que es va apropant lentament, més bonica del que realment és sota la primera llum del sol, que farà que l'horror dels dipòsits de gasolina i la contaminació agafi un caire lluminós, auri, impressionista, i per un instant semblarà ben bé que el que allà es bressola és un paradís boirós i daurat, en lloc del despietat topall d'una ciutat industrial amb milions d'habitants.

Ara el vaixell s'endinsa entremig dels braços rocosos del port, lliscant totalment en silenci. S'ha fet petit sota les enormes grues. El moviment devorador de l'aigua s'ha aturat, ja no forma part del mar, i a bord també ha cessat la companyonia, els passatgers ja no formen un tot. Cadascú pensa en les seves coses, a l'expectativa del que vindrà. A les cabines, les hostesses retiren les lliteres i compten quantes tovalloles han desaparegut. Al moll ja fa calor.

Trobo que deixar fondre el temps és una activitat típicament espanyola, i enlloc no es fon el temps d'una manera tan bonica com en un dels rellotges en descomposició de Dalí, que arrossegant-se com un llimac acaben fets un bunyol. Mentre m'espero al cotxe, llegeixo al *Mundo Diario* la carta que el pintor, ja malalt, ha escrit al poble per explicar fins a quin punt *no* està malalt. La signatura sota la carta mecanografiada (capçalera: Teatro Museo Dalí) és de traç insegur, però la imatge encara es reconeix: les lletres del nom màgic que es transformen en el dibuix d'un cavaller quixotes, la llança valerosament cap endavant, penetrant el paper de carta buit. Contemplant aquella signatura, penso fins a quin punt Dalí és espanyol, amb quina facilitat la imatge que ha creat d'ell mateix serà incorporada a la galeria de personatges nacionals, al costat de santa Teresa fent torradetes, els cadàvers de monges penjades durant la guerra civil, el *garrote vil* i Felip II podrint-se lentament a la presó del seu propi palau. Amb els ulls tancats veig el pintor, les afuades antenes del seu bigoti apuntant cap a l'espai per captar lànguids i enigmàtics missatges que per a qualsevol altre bigoti serien incomprendibles. «Comunicat del matrimoni Don Salvador i Doña Gala Dalí», figura amb una simplicitat majestàtica a dalt de tot de la carta, que a banda d'això no inclou cap altra mena d'encapçalament. «Ens complau posar en coneixement de tot-hom...», «L'artista sotasignat espera que...», i altres magnífics girs

del mateix to aporten a l'escrit una mena d'estil d'informe mèdic, com els que se solen fer públics a porta de palau quan tothom sap que el rei s'està morint. La serietat més absoluta o sentit de l'humor del Matusalem, no se sap mai, però en tot cas «l'artista sotasignat» fa saber al poble que ha tornat a fer les primeres pinzellades. Quan hagi acabat el quadre, el regalarà a la seva esposa, i ella el cedirà al museu. A dins del diari torna a aparèixer la signatura, ben ampliada. La redacció l'ha mostrat al professor Lester. No aclareixen qui és, però si el cognom no és espanyol i no té nom, aquí això vol dir que aquesta persona en qüestió no és gaire de fiar. Segons el professor, Dalí ha de vigilar molt entre el 4 i el 19 de novembre, perquè llavors Plutó i l'estrella Lilith —la lluna negra— entren en conjunció, i juntament amb la constel·lació del Cranc formaran una quadratura i aleshores el perill s'instal·larà sobre Cadaqués, on viu el pintor. Pot esquivar la desgràcia si viatja a Grècia, que en aquell moment no serà tan perjudicial per als taures.

El meu trajecte em duu cap a Sòria, a Castella la Vella. De Barcelona surt una autopista buida cap a Saragossa. Veig la ciutat a la llunyania, com una visió, titil·lant en la calor. Ara comença l'Espanya de debò, la Meseta, l'altiplà de Castella, buit, sec, extens com un mar. Segur que no hi ha canviat gran cosa des del segle XIII, quan els grans criadors d'ovelles es van unir per assegurar el pas dels seus ramats des dels prats eixuts d'Extremadura fins als turons verds de les serralades del nord. *Soria pura, cabeza de Extremadura*, diu l'escut de Sòria. Aquí els regnes de Castella i Aragó topaven amb el sud musulmà. Per tota aquesta zona, travessada pel Duero com si fos un fossat, hi ha les runes de poderoses fortaleses que amb les seves formes feixugues dominen el paisatge. Berlanga, Gormaz, Peñaranda, Peñafiel, amb el color de la terra seca, encara són pertot arreu, amenaçadores, al capdamunt dels pujols que ondulen el paisatge. Embolcalls desmantellats i buits, colossals carcasses d'animals ja extingits, així regnen per sobre la terra pelada i els pobles insignificants de construccions baixes, on esglésies i monestirs conserven el record d'una grandesa ja passada. Amb la cal·ligrafia esculpida del seu estil arquitectònic, evoquen la memòria de senyors àrabs ja desapareguts. Aquí el temps es fongué literalment i després se solidificà per sempre més. El viatger veu les taques blanques del mapa que cada cop es van engrandint més. No hi ha res a indicar, el viatger se sent perdut en

La catedral de Santiago de Compostel-la.

un pou de segles, assetjat per les runes. El vent calent rodola amb ell per la plana. I toparà amb ben poca gent: Sòria és la província més deserta d'Espanya, la gent se'n va, no en pot treure res.

Fujo de la calor al monestir de Veruela. És com si tanquessis la porta de la plana darrere teu i entressis en un altre món, més fresc. Roures i xiprers, el suau xipolleig de l'aigua, el xiuxiueig de les fulles, ombra. No es veu ningú, cap altre cotxe amb visitants, res. A Itàlia, sovint sembla com si tots els tresors estiguessin amuntegats, l'ull s'emborratxa de tant mirar, es com si buidessin el gran corn de l'abundància, no s'acaba mai. A Espanya, i sens dubte en zones com aquesta, t'ho has de treballar. Has de recórrer distàncies, l'has de conquerir. El caràcter espanyol té un deix monacal, fins i tot els seus grans reis presentaven una certa tendència anacoreta: Felip II i Carles I es van fer construir monestirs on van viure durant anys d'esquena al món que havien de governar. Qui ha viatjat molt per Espanya, hi està acostumat i ja s'ho espera: al mig del no-res, apareix un enclavament, un oasi, un indret emmurallat a tall de fortificació que viu de cara endins, on el silenci i l'absència d'altres brusquement provoca estralls en l'ànima. Aquí no és diferent. He passat per sota tots els quarts de l'escut de Ferran d'Aragó, i també per sota els escuts mitrats i més senzills de l'arquebisbe de Saragossa i de l'abat del monestir, he arribat al pati interior i he trucat, però no passa res. Passejo fins als escuts i els estudio, però ja no volen dir res. Veig coses, però sóc cec a allò que veig. Hi va haver una època en què la gent els *llegia* de la mateixa manera que jo ara llegeixo un senyal. Sé que aquests quarts indiquen el seu llinatge, que parlen d'aparellaments en remots castells espanyols que van produir cavallers i senyores nobles que, navegant pels llargs rius de la sang, van acabar unint-se en aquest Ferran en concret. Si fa no fa. Símbols de poder i origen que proven en va d'explicar-me una història en una llengua que ja no entenc. Sobre l'escut penja un barret amb vint borles subjectat per dos àngels minúsculs, als quals no sembla que els costi gaire esforç d'infringir així la llei de la gravetat. Cardenal o arquebisbe? Ja no m'en recordo. M'estic allà i miro i sento el mateix que sentien els primers habitants al segle XII. Acostumat a molt més soroll del que ells van sentir mai, estic temptat de qualificar aquesta manca de sons de no-res, però com més m'hi estic, més diferencio els matisos d'aquest no-res, tots aquells sons pràcticament inexistents –el zumzeig llunyà dels insectes, l'aleteig pausat d'una parella de coloms, el vent entre els àlbers– que junts formen el silenci.

Torno a trucar una altra vegada i sento unes petjades sense pressa, cuir sobre pedra. Un frare obre. Arrenca un bitllet d'un feix que encara és ple i amb un gest vague m'indica que entri al monestir: passi a veure. No m'acompanya, no diu res, vagarejo una mica a l'atzar. Arrambades a la façana de l'església, d'estil romànic tardà, descansen, pura decoració, unes estretes columnes sense pedestal. No toquen res, no sostenen res i simplement assenyalen cap a baix, l'arc de mitja volta per on entro al monestir. La frescor del jardí amb relació a la calor del paisatge, la frescor de l'església amb relació a la frescor del jardí: per on passejo ara gairebé fa fred. Els murs exteriors d'una església impedeixen que l'aire de fora, l'aire de sempre, faci el seu camí. De cop, hi trobes una forma arbitrària de pedra que canvia la qualitat de l'aire que hi arriba a entrar. Ja no és l'aire d'entre els àlbers i els trèvols, l'aire que es bressola amb el vent, s'ha convertit en aire d'església, tan invisible com el de fora, però diferent. Aire eclesiàstic que omple l'espai entre les immenses columnes i que, ben quiet, com un element absent, s'enlaira fins a la creu de la volta rústega, feta de grans pedres. L'església és buida, les enormes columnes sense base s'aixequen directament del terra empedrat, la posició del sol projecta un basal de llum estranya, estàtica, a través del rosetó que hi ha en alguna banda del cantó dret de l'església, tot plegat un xic fantasmagòric. Em sento caminar. Aquest lloc no només transforma l'aire, sinó també la remor de les meves petjades, que esdevenen les petjades d'algú que camina per una església. Fins i tot si en aquesta mena d'experiències deixes de banda el que tu *no* creus, continua essent irrefutable que altres persones sí que creuen –i sobretot han cregut– en aquest lloc.

Les teves conviccions sobre purisme arquitectònic, que semblen tan sòlides quan algú vol construir un edifici d'oficines al costat d'una caseta típica dels canals, no funcionen en aquesta mena de llocs. De fora, l'edifici és romànic, les voltes de creueria són gòtiques, la tomba de Don Lupo Marco és una obra mestra renaixentista, la porta que dona a la sagristia és d'un barroc d'allò més exultant. Lull, però, no es revolta. Tots aquells delirants àngels barrocs penjats a les matusseres pedres del segle XIII, totes desiguals, s'enfilen batent les ales com una proliferació d'heura incontrolada i formen l'entrada a una sala del capítol en l'estil cistercenc més pur: de poca alçada, clar i tranquil. Com que no hi ha ningú, provo un moment d'escoltar-me la veu per veure com deu sonar la dels monjos: el

breu ressò gregorià que goso emetre vibra ben amunt, fa un tomb entre els murs i per sobre les sepultures dels abats colgats sota terra i a continuació torna cap a mi inalterat. En un dels murs hi ha la tomba de Don Lope Ximénez, senyor d'Aragó. Jeu al mur, enganxat al mur, no reposa sobre l'esquena, sinó de costat, sense que aquesta estranya posició alteri gens ni mica els plecs del seu vestit. El rostre jove, gairebé femení, reposa sobre un coixí de pedra, la mà esquerra sobre el cor, la dreta tancada sobre l'empunyadura de la gran espasa. Dos animals semblants a un griu, un d'ells amb un petit cap humà entre les urpes de rapinyaire, enlairen el cap amb els becs ben oberts per emetre un so. El so el veus, no el sents, però, tot i així, veient-lo el sents. L'efecte s'aconsegueix amb la posició dels becs; gràcies a la forma de l'obertura, *veus* el so que emeten, un udol agut i aterridor. Algú, en algun moment, degué sentir una tristor immensa quan va morir aquest cavaller. No està pas menys mort del que estarem nosaltres un dia, però la tristor que provoca ja fa set segles que persevera gravada en pedra amb la mateixa intensitat.

Provo d'imaginar-me com deu ser aquest petit espai quan la sala del capítol està plena de frares, però l'essència del claustre és justament que no hi puguis ser: només puc deambular-hi durant les estones en què ells són en alguna altra banda. Pertot hi ha rètols «claustre, tancat», l'indret d'on ells no poden sortir i on jo no puc entrar. Per poder-hi ser hauria de fer els meus vots per quedar-m'hi per sempre, i trobo que això ja és arribar una mica massa lluny.

Hi ha un quadre de Fouquet –del segle xv– on sant Bernat, un dels fundadors de l'orde cistercenc, apareix reproduït predicant en una sala capitular com aquesta on sóc ara. Una llum clara entra per les finestres romàniques dins la cambra austera, sant Bernat està dret davant d'un faristol molt senzill, els monjos seuen en bancs de pedra arrambats a les parets. El més sorprenent no és que aquests edificis continuïn drets, sinó que una manera de viure que al segle XII ja havia pres la seva forma més o menys definitiva encara continuï intacta. I els inicis es remunten a molts més segles enrere. Ja abans de Crist, al Pròxim Orient hi havia persones que vivien apartades del món, eremites, ermitans, anacoretas. Durant els primers segles del cristianisme, va continuar així. La potestat de les persones de situar-se fora del *món* és una facultat de l'ànima que també existeix i ha existit en altres cultures, en altres èpoques.

A Occident, la tradició dels monestirs es remunta a sant Antoni, que entre els segles III i IV va dirigir comunitats monacals al desert

egipci, i també als cristians platònics d'Alexandria. En aquest punt del relat (encara sóc a Espanya, a la fresca sala capitular), però, cal tancar un moment els ulls i bandejar la idea de partit democratacristià: en l'època de què parlo, els cristians eren una secta fervent, perseguida, una minoria. Era el temps dels (sovint desitjats) martiris, de les conversions fervoroses, un període que els cristians moderns de tant en tant encara anhelen, perquè aleshores tot era molt més clar i simple, o almenys ho semblava. No va ser fins al segle IV que el cristianisme esdevingué el culte *oficial*. Hi confluï gent de totes les races, ser cristià no només estava de moda, sinó que era intel·ligent, es van començar a instaurar el deteriorament i la negligència, i com a reacció es van formar petites comunitats fervents en què la creença, que ja no era tan nova, es podia viure de la manera més pura possible. Joan Cassià, nascut prop del mar Negre, criat a Síria i Palestina i ingressat en un monestir a Egipte –fets impensables si no tens en compte l'estructura de l'Imperi Romà vigent aleshores–, fundà una de les primeres comunitats monacals a la Provença, just en el moment en què les tribus germàniques començaven a envair l'Imperi Romà des del nord. El que havia après a Síria i Egipte ho va començar a explicar a Occident: els seus escrits sobre la vida contemplativa es llegien en tots els monestirs medievals, idees que havien sorgit en la més estricta solitud del desert van trobar el camí cap a altres contrades més fèrtils, però una part del caràcter desèrtic sempre subsistí, potser enlloc de manera tan contundent com a Espanya, que de fet mai no ha format part d'Europa.

Basili, Jeroni, Agustí d'Hipona, tots tenen el seu lloc en la història monàstica, però l'home que en un principi en va fixar les regles per als segles a venir fou Benet de Núrsia. El foc que atiava aquelles vides és gairebé inimaginable per a una ment del segle XX, però la història s'explica per si sola. De jove, Benet (*ca.* 480-547?) arribà a la muntanyosa regió dels Abruços. Allà trobà una cova prop de les runes del palau de Neró, on va viure durant anys sense que ningú ho sabés, tret d'un monjo d'un monestir proper, Robert, que d'amagat li havia donat un hàbit i li portava menjar. Quan finalment es descobrí el secret, els monjos del monestir li van demanar que fos el seu abat, però la seva pràctica els va resultar massa estricta i van provar d'enverinar-lo. Ell se'n tornà a la cova, però li arribaven deixebles de totes bandes i al final va formar dotze comunitats, cadascuna de dotze monjos. La seva abadia va ser la de Monte Cassino, que encara existeix. Benet rebutjava l'ascetisme

fanàtic i extremista que provenia del Pròxim Orient, considerava que no calia forçar els seus monjos més enllà del límit del que era possible. El que en restava ja prou estricte: una comunitat on, després d'ingressar-hi, havies de romandre per sempre, on estaves obligat a una obediència absoluta envers l'abat, on anaves a dormir molt d'hora i et llevaves molt d'hora i on a cada instant del dia i de la nit eres cridat a prendre part en l'*opus divinum*, l'obra divina, la celebració de la missa i el càntic de les hores canòniques. La resta del dia la passaves treballant i llegint. El dejuni i l'abstinència eren una part fonamental de la vida monàstica: l'orde que se'n derivà, la dels trapencs, no menjava (ni menja) mai ni carn ni peix. Tampoc no parlaven, només si era necessari o durant la litúrgia, la prèdica o el capítol. Per a la vida quotidiana feien servir un llenguatge de signes rudimentari. Benet no va fundar cap *orde*; de fet els ordes són una invenció posterior. A la seva època, els monestirs eren comunitats totalment autònomes, sobre les quals l'abat regnava com un monarca absolut. I si bé consultava els monjos més vells a l'hora de prendre decisions importants, ell tenia l'última paraula, contra la qual no es podia elevar cap queixa. Excepte a Irlanda, on a partir de la tradició tribal celta es va desenvolupar una forma monàstica pròpia sota la influència de Columbà, les idees de Benet foren determinants per a tota la vida monàstica de la resta d'Europa.

Els benedictins no es van convertir en un autèntic orde –i amb això vull dir una federació més o menys compacta d'abadies autònomes– fins l'any 910, amb la fundació de Cluny, una abadia que va arribar a tenir una influència política i cultural enorme en els segles següents. A mitjan segle XII, a tot Europa –de Polònia a Escòcia– hi havia més de tres-cents monestirs sota la influència directa o indirecta de Cluny, i tots foren construïts segons l'exemple de l'abadia de Cluny. La part litúrgica del dia va adquirir més significació, els oficis cantats cada cop ocupaven més temps, el treball manual senzill desaparegué, es refinà molt més la religiositat, tant en els càntics com en la construcció i la decoració.

La reacció a tot plegat arribà de la mà de Bernat de Claravall. Amb una trentena d'altres joves va ingressar al monestir benedictí de Cîteaux, que aleshores estava molt necessitat i del qual prové la denominació de *cistercenc*. El que volia era tornar a la regla original de Benet de Núrsia. La part litúrgica va perdre significació, es bandejà tota ornamentació exagerada, i sota la seva influència va sorgir l'estil cistercenc, no tan refinat, robust, simple, noble. Qui visiti el

monestir benedictí d'Oosterhout o el monestir trapenc d'Achelse Kluis, per sota de Valkenswaard, podrà apreciar-ne la diferència. Els trapencs són una variant posterior, més estricta, dels cistercencs, i la vida als seus monestirs és més rústega i rude. Els benedictins són un orde més aristocràtic, intel·lectual, refinat. Fins i tot les meves orelles no avesades van identificar immediatament el benedictí que estava de pas entre els trapencs: aquell so semblava que tenia una qualitat un punt més lleugera i sonora que la de les altres veus. No feia servir les mans al camp o a la fàbrica de cervesa, sinó per brodar mitres. El més estrany de tota aquesta història crec que és el funcionament del temps: que la història que he explicat aquí en unes cent línies encara és vigent, que totes aquestes variacions i modificacions que he resumit tan fàcilment de fet van trigar segles a produir-se, i que l'essència ha continuat essent la mateixa, de manera que ara, com aleshores i com sempre, de lluny es torna a apropar aquell soroll de cuir sobre pedra, el monjo encarregat dels hostes que em ve a comunicar que se m'ha acabat el temps. Encara va vestit com els seus antecessors fa gairebé mil anys, hàbit blanc amb escapulari negre. La màquina del temps existeix de debò: sóc en una capsula, protegit contra la mort i les calamitats, dipositat a les profunditats de l'edat mitjana, desapareguda ja per sempre. On sóc ara, però, encara dura. Com en un cultiu de laboratori, aquesta forma de vida encara existeix en aquest –de nou– segle xx, on de seguida tornaré, un estrany al volant d'un cotxe que travessa l'Aragó.